

Vitenskapelig navn: ***Callitriche palustris* L.**

Norsk navn: **småvasshår**

Familie: Plantaginaceae - kjempefamilien ¹

Artsbeskrivelse

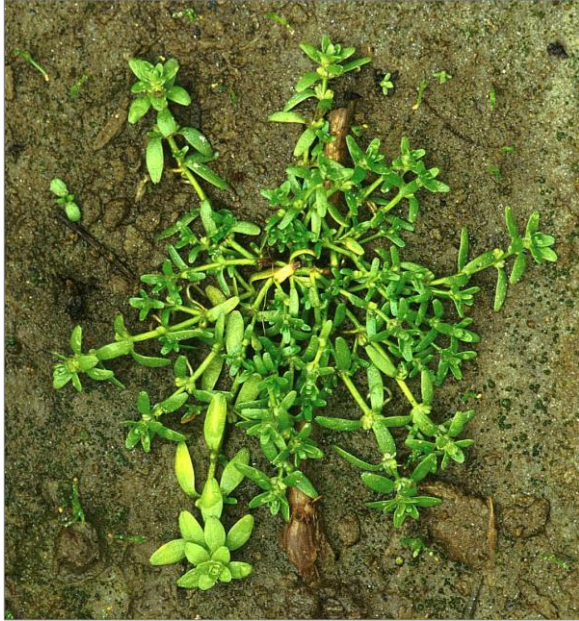
Småvasshår *Callitriche palustris* er en spinkel ett- eller kortvarig flerårig langskuddplante (elodeide) som kan vokse helt nedsenket i vann eller forekomme som landform på fuktig mark. Stenglene er tynne og har små parvis motsatte blad som kan ende i en rosett i toppen dersom planten står i vann. Bladverket er vanligvis nokså lyst grønt i farge (figur1). Bladformen er svært omskiftelig og varierer fra omlag linjesmal til bredt spadeformet. Ofte er bladene mot toppen av skuddene bredere enn bladene lenger nedover. Selv om undervannsbladene ofte er de smaleste så kan skuddene noen ganger ha ganske brede blad langs hele stengelen. Flytebladrosetten i skuddspissen har alltid bredere bladform (figur 2).

Figur 1. Småvasshår *Callitriche palustris* vokser ofte på nylig tørrlagte strender. Plantene danner store, sirkelrunde kolonier. Sørum, Akershus. Foto: ©Birna Rørslett.

Blomstene sitter som regel parvis i bladhjørnene og er sterkt reduserte. Det er særskilte hann- og hunnblomster som kan stå sammen i et bladhjørne, eller være hver for seg. Hannblomsten består bare av en støvbærer med en liten nyreformet støvknapp 0,3-0,5 mm lang og bred. Hunnblomsten har to grifler som står på en firerommet fruktknute som med tiden blir til en firedelt spaltefrukt (schizocarp) med ett frø i hver delfrukt. Begge typer blomster har et lite støtteblad ved basis, men forøvrig mangler et blomsterdekke helt. Bestøvning skjer ved såkalt intern geitonogami (Osborn & Philbrick 1994, Cooper et al. 2000), hvor naboblomster gjensidig bestøver hverandre og pollenet i dette tilfellet spirer med pollenslanger allerede i støvknappen. Dette sikrer svært god fruktsetting.

¹ Tidligere regnet til egen familie Callitrichaceae

Figur 2. Bladformen er svært variabel, men ofte er bladene mot toppen av skuddene bredere enn de lenger ned. Flytebladrosetten i skuddspissen har alltid bredere bladform. Nordre Øyeren, Akershus. Foto: ©Birna Rørslett.

Figur 3. Små tuer med spinkle skudd og nesten jevnsmale blad er spesielt vanlig å finne på over-svømte steder hvor vannstanden veksler mye. Skala med mm-inndeling. Glomma ved Fetsund, Akershus. Foto: ©Birna Rørslett.

Plantene bærer ofte to frukter ved hver stengelnode (figur 4). Frukten er lyse i begynnelsen, men mørkner når de modnes og blir til slutt nesten helt svarte. Omriset er tydelig bredest øverst hvor det også sitter en smal vinge-kant. Frukten er omtrent 1-1,2 mm lang og ca. 1 mm bred. Griffelrester sitter lenge på.

Figur 4. Materiale fra Nordre Øyeren. Skala 1 mm. Foto: ©Birna Rørslett.

Toppen av et skudd (figur 5) viser hvordan fruktene utvikles selv om det åpenbart mangler støvbærere. Det kan mistenkes at småvasshår har agamospermi (fruktutviklingen uten bestøvning) ved siden av sin dokumenterte interne geitonogami (bestøvning fra naboblomster). Planten på bildet er fulgt daglig over sommeren og utviklet aldri støvbærere, men var rikelig fruktsettende.

Figur 5. Toppskudd med frukt. Materiale fra Glomma ved Fetsund, Akershus. Foto: ©Birna Rørslett.

Økologi

Småvasshår forekommer i et vidt spekter av habitattyper og trofegrad (Schou et al. 2017). Arten er ikke spesielt kravfull og trives spesielt godt om det er tilgang på flekker med glissent eller åpent vegetasjonsdekke (Lansdown 2008, Schou et al. 2017). Slike forhold oppstår gjerne i og ved innsjøer og elver hvor det er noe vannstandsveksling gjennom året. Andre gunstige steder er opptråkket fuktig mark på beiter eller langs stier. Arten finner også en vekstmulighet i elveos i fjorder hvor det er tidevann. Den foretrekker slam- eller mudderbunn med høyt innhold av minerogent materiale og finnes sjelden på dybunn.

Sett under ett er småvasshår mer vanlig forekommende i landform enn mange av de øvrige artene av vasshår. Den har som regel svært god fruktsetting enten plantene vokser under akvatiske eller terrestriske levekår.

Synonymer

Småvasshår *Callitriche palustris* er svært omskiftelig og dette har ført til en enorm mengde av synonyme navn. De vanligste som har blitt brukt er listet opp nedenfor. Det kan nevnes at navneforvirringen startet allerede med «Species Plantarum» av Linné i 1753 (!). En utdypende diskusjon av nomenklatoriske spørsmål er gitt av Schotsman (1967) og Lansdown (2006). Ingen hybrider er dokumentert hvor småvasshår inngår (Martinsson 1991).

Callitriche alpina Schur

Callitriche androgyna L.

Callitriche aquatica Huds.

Callitriche aquatica Huds. var. *cespitosa* (Schultz) Willd.

Callitriche cespitosa Schultz

Callitriche cuneifolia A.Braun ex Hegelm.

Callitriche euverna Syme

Callitriche dubia Hoffm. ex Roth

Callitriche fallax Petrov

Callitriche fissa Lej.

Callitriche fontana Scop.

Callitriche intermedia Hoppe non Hoffm.

Callitriche latifolia Gilib.

Callitriche minima (L.) Hoppe

Callitriche natans (L.) Samp.

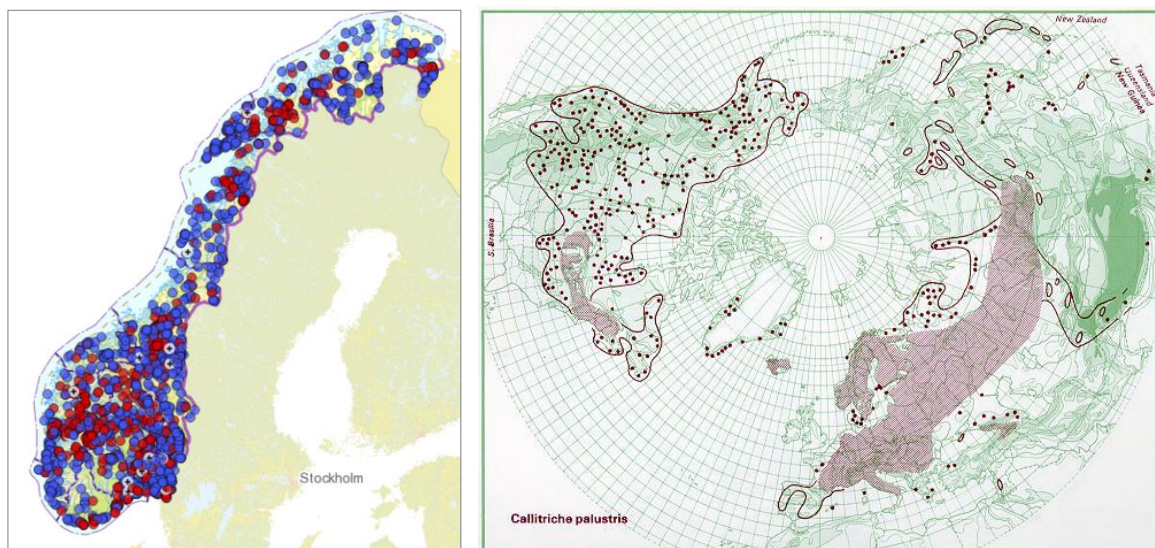
Callitriche obtusangula LeGall. subsp. *alpina* (Schur) Nyman

Referanse: Birna Rørslett og Marit Mjelde 2021. Faktaark: *Callitriche palustris* Småvasshår. Versjon 1. Fotoflora vannplanter. Norsk institutt for vannforskning.

Callitriche palustris L. var. *minima* L.
Callitriche pallens Goldb. non M.Bieb.
Callitriche palustris L. var. *natans* L.
Callitriche palustris L. var. *stenocarpa* (Hegelm.) Jeps.
Callitriche palustris L. var. *verna* (L.) Fenley ex Jeps.
Callitriche papuana Merr. & L.M.Perry
Callitriche stellata Hoppe
Callitriche stenocarpa Hegelm.
Callitriche tenuifolia Thuill. ex Pers.
Callitriche verna L.
Callitriche verna L. subsp. *alpina* (Schur) Nyman
Callitriche verna L. var. *cespitosa* (Schultz) Rchb.
Callitriche verna L. var. *fallax* (Petrov) Hara
Callitriche verna L. var. *fissa* (Lej.) Dumort.
Callitriche verna L. var. *fontana* Kütz.
Callitriche verna L. var. *fontana* Rchb.
Callitriche verna L. var. *latifolia* Kütz.
Callitriche verna L. var. *stellata* (Hoppe) Rchb.
Callitriche vernalis W.D.J.Koch
Callitriche vernalis Kütz.
Callitriche vernalis var. *minima* (L.) Lange
Callitriche verna L. var. *angustifolia* (Hoppe) Beck
Callitriche angustifolia Hoppe non Gilib.

Utbredelse

Småvasshår finnes over hele landet, men blir noe sjeldnere nordover. Den vokser fra havnivå opp i snau-
fjellet til ca. 1400 moh. (Lid & Lid 2005).

Figur 6. Utbredelsen av småvasshår i Norge (artskart.no, hentet 1.9.2021) (venstre) og på den nordlige halvkule (Hultén & Fries 1986) (høyre). Av en ubegripelig grunn er det norske materialet navnsatt dels som hovedart *Callitriche palustris*, dels som typerase ssp. *palustris*, men alle fargemarkeringer referer til samme art.

Referanse: Birna Rørslett og Marit Mjelde 2021. Faktaark: *Callitriche palustris* Småvasshår. Versjon 1. Fotoflora vannplanter. Norsk institutt for vannforskning.

Arten har en stor sirkumboreral utbredelse, med tyngdepunkt i Europa og tilstøtende deler av Asia. Den er meget sjelden i Storbritannia og Irland (Lansdown 2008), så småvasshår er kontinental-østlig i vår verdensdel.

Hovedkjennetegn

Småvasshår kan kjennes på følgende,

- små, spinkle planter med parvis motsatte og ofte nokså smale blad
- sterkt reduserte blomster i bladhjørnene uten blomsterdekke, men med et skjellaktig støtteblad
- fruktene sitter oftest parvis ved hver stengelnode og består av fire delfrukt med ett frø
- fruktene er tydelig bredest i øvre del og har en vingekant i toppen
- fruktene blir nesten helt svarte ved modning

Forvekslingsarter

Slekta vasshår *Callitriche* er kjent, eller kanskje bedre beryktet, for sin store morfologiske variasjon alt etter hvordan plantene vokser. For alle arter, med unntak av høstvasshår *C. hermaphroditica* (se eget faktaark), gjelder at sterile planter ikke kan navnesettes annet enn som *Callitriche* sp. Småvasshår *C. palustris* lever helt opp til dette.

Dersom plantene har frukt vil småvasshår derimot lett kjennes igjen på sine nesten svarte frukter når de er modne, samt fruktenes smale omriss med størst bredde i øvre del hvor det sitter en tydelig vingekant.

Referanser

- Cooper, R.L., Osborn, J.M. & Philbrick, C.T. 2000. Comparative pollen morphology and ultrastructure of the Callitrichaceae. *Am. J. Bot.* 87:161-175. <https://doi.org/10.2307/2656902>
- Hultén, E. & Fries, M. 1986. Atlas of North European Vascular Plants north of the Tropic of Cancer. Koeltz Scientific Books, Königstein, 498 s.
- Lansdown, R.V. 2006. Notes on the water-starworts (*Callitriche*) recorded in Europe. *Watsonia* 26: 105-120.
- Lansdown, R.V. 2008, Water star-worts *Callitriche* of Europe. *BSBI Handbook* 11, 180 p.
- Lid, J. & Lid, D.T. 2005. Norsk flora. Det Norske Samlaget. 7. utg. ved Reidar Elven.
- Martinsson, K. 1991. Natural hybridisation within the genus *Callitriche* (Callitrichaceae) in Sweden. *Nordic Journal of Botany* 11: 143–151.
- Osborn, J.M. & Philbrick, C.T. 1994. Comparative pollen structure and pollination biology in the Callitrichaceae. *Acta Bot. Gallica* 141: 257-266.
- Schotsman, H.D. 1967. Les Callitriches: Espèces de France et taxa nouveaux d'Europe. Éditions Paul Lechevalier, Paris.
- Schou, J. C., Moeslund, B., Båstrup-Spohr, L., Sand-Jensen, K. 2017. Danmarks vandplanter. BFN's Forlag.